

DATA ON AUTHOR

Bahno Yuliia M. – Ph. D in Pedagogics, Assistant Professor,
Assistant Professor Pedagogical Department,
*SHEI «Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhoriy Skovoroda State
Pedagogical University»*
e-mail: *julijabaghno@gmail.com*

УДК 371.14:376(73)

DOI 10.5281/zenodo.1244643

РОБОТА З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В АМЕРИКАНСЬКІЙ ОСВІТНІЙ СИСТЕМІ

Борисова О. О.

Традиційним для української культури є етичне, гуманне, милосердне і толерантне відношення до людей (особливо дітей та молоді), які потребують особливого ставлення внаслідок відхилень у фізичному чи розумовому розвитку. В Україні історично склалася ситуація, за якої ця категорія дітей та молоді протягом тривалого часу залишалася незахищеною, навіть, ізольованою від соціуму, а відкрите обговорення проблем, стосовно інвалідності було непопулярним у суспільстві.

Мета статті: довести й показати на прикладі американського досвіду необхідність і доцільність впровадження зарубіжного досвіду у вітчизняній освітній практиці.

Наразі, одним з найважливіших завдань, які потрібно вирішувати нашим закладам освіти, є формування життєвого досвіду дітей з обмеженими психофізичними можливостями, задоволення їх особливих потреб у соціальних взаємовідносинах і спілкуванні, доступі до інформації і об'єктів оточення та матеріальних цінностей.

Пошуки необхідних технологій соціально-освітньої роботи з таким контингентом дітей виявили одну з найбільш важливу і потрібну – стимулювання само- і взаємопідтримуючої діяльності батьків і дітей з громадськими організаціями, неформальними об'єднаннями і волонтерська допомога.

Ключові слова: діти з особливими потребами, соціальні служби, інклюзивна освіта, соціалізація, адаптація.

РАБОТА С ДЕТЬМИ С ОГРАНИЧЕННЫМИ СПОСОБНОСТЯМИ В АМЕРИКАНСКОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СИСТЕМЕ

Борисова Е. Е.

Традиционным для украинской культуры является этическое, гуманное, милосердное и толерантное отношение к людям (особенно к детям и молодежи), которые требуют особенного отношения из-за отклонений в физическом и умственном развитии. В Украине исторически сложилась ситуация, при которой эта категория детей и молодежи на протяжении длительного времени оставалась незащищенной, даже, изолированной от социума, а открытое обсуждение проблем, касающееся инвалидности, было непопулярным в обществе.

Цель статьи: доказать и показать на примере американского опыта необходимость и целесообразность внедрения зарубежного опыта в отечественную образовательную практику.

Теперь, одной из важнейших задач, которые необходимо решать нашим образовательным учреждениям, является формирование жизненного опыта детей с ограниченными возможностями, удовлетворение их особенных потребностей в социальных взаимоотношениях и общении, доступности к информации и объектов окружения и материальных ценностей.

Поиски необходимых технологий социально-образовательной работы с таким контингентом детей обозначили как одну из наиболее важных и нужных – стимулирование само- и взаимоподдерживающую деятельность родителей и детей с общественными организациями, неформальными объединениями и волонтерская помощь.

Ключевые слова: дети с особенными потребностями, социальные службы, инклюзивное образование, социализация, адаптация.

WORK WITH CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS IN THE AMERICAN EDUCATIONAL SYSTEM

Borysova O. O.

Ethical, humane, merciful and tolerant attitude towards people (especially children and youth) requiring special treatment as a result of deviations in physical or mental development is traditional for Ukrainian culture. The situation in Ukraine has historically developed in which this category of children and young people remained unprotected for a long time, even isolated from environment, and open discussions of issues regarding disability were unpopular in society.

The purpose of the article is to prove and demonstrate, on a example of American practice a necessity and expediency of introducing foreign experience in the national educational practice.

Today one of the most important tasks to be solved by our educational institutions is the formation of life experienced children with limited psychophysical capabilities, meeting their special needs in social relationships and communication, access to information and environmental objects and material assets.

The searches for required technologies of social and educational work with such a contingent of children revealed the most important and necessary one – promotion of self- and mutual support of parents and children with civic organizations, informal associations and volunteer help.

Key words: *children with special needs, social services, inclusive education, socialization, adaptation.*

Постановка проблеми. Цінним видається те, що в американському суспільстві впевнені в тому, що люди є різними. Є люди білої раси, є жовтої чи чорної, мають різну статуру: повні чи худі, мають різний колір очей чи волосся; є такі що бачать добре, а інші ні, одні мають гарний слух, інші – глухі хтось погано розмовляє або ходить. Люди народжуються різними, говорять різними мовами тощо. Багато, що людей різнить. Але є і те, що їх об'єднує. Всі мають право на щастя, любов і добро. І це намагаються плекати на всіх рівнях, починаючи з дошкільного віку.

Завдяки такому ставленню до «особливих» людей у суспільстві, люди з особливими потребами відчувають себе повноцінними громадянами. У них є можливість отримати освіту, роботу, реалізувати себе у всіх сферах життя, подорожувати.

На перший погляд, ідея інклюзивної освіти дуже проста: дитина, що має вади здоров'я, навчається разом зі здоровими дітьми (як в усьому цивілізованому світі). Ані американця, ані німця, ані шведа давно вже не здивуєш тим, що деякі учні вранці поспішають до школи на інвалідному візку, або користуючись білим ціпком. Таке видовище стало для пересічного європейця таким звичним, що він просто не звертає на нього уваги. Давно є звичними пандуси, якими обладнані будівлі дитячих садків, шкіл та вищих навчальних закладів, а діти змалечку привчаються бути толерантними до колег по навчанню, які трохи інші на вигляд, але мають такі ж потреби, як і вони – отримати гідну освіту, що дозволить їм прожити гідне життя рівноправного громадянина.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Освітня інклюзія є розвитком не лише ідей соціальної справедливості, але й теорії конструктивізму та соціальних систем щодо розвитку особистості Н. Луманна та Т. Парсонса, концепцій психологічного розвитку особистості Ж. Піаже та Л. Виготського, що покладені в основу соціальних технологій інноваційного розвитку освіти. Головні ідеї особистісно зорієнтованої освіти, зокрема організація навчання як набуття суб'єктного досвіду, налагодження взаємозв'язку нової наукової інформації з цим досвідом, обґрунтовують І. Д. Бех, І. О. Зиміна, В. В. Рибалка, О. Я. Савченко, В. В. Сериков, І. С. Якиманська.

Метою статті є довести й показати на прикладі американського досвіду необхідність і доцільність впровадження зарубіжного досвіду у вітчизняній освітній практиці.

Виклад основного матеріалу дослідження. У Сполучених Штатах Америки, в країні із загальновизнаним демократичним облаштуванням та законодавчим дотриманням прав людини, концептуальні підходи до ідеї «Освіта для всіх»

виникли в результаті тривалої боротьби демократичних сил проти расизму та расової сегрегації, яка панувала в американському суспільстві і мала глибоке історичне коріння. Розвиток демократичних тенденцій закономірно призвів до перенесення ідей расової інтеграції на проблеми осіб з порушеннями розвитку, які перебували на той час в системі соціальної сегрегації. 70-ті роки ХХ ст. ознаменувалися кількома гучними судовими позовами, у яких обстоювалося право на освіту людей з обмеженими можливостями здоров'я у системі загальної освіти.

Ці позови були задоволені і сприяли виробленню відповідних законодавчих актів. Після прийняття в 1975 році Державного Закону (Individuals with Disabilities Education Act) 94-142, який засвідчив право на одержання освіти без обмежень всіх без винятку осіб, в тому числі й дітей з особливостями розвитку, в країні почала активно впроваджуватися система інтегрованого та інклюзивного навчання. Втім, варто зазначити, що в США децентралізована система освіти і кожен штат має свою освітньо-правову базу, якою керуються управлінські освітні структури. І тому загальнодержавний Закон 94-142 визначив основні правові освітні тенденції, однак не заперечував варіативності їхньої реалізації. У 1990 році Закон був доповнений Актом про навчання осіб з порушеннями і повторно затверджений Конгресом США у 1995 році.

За теорією «винятковості» дитяча популяція, незважаючи на своє різноманіття, в основному має нормальні або, так звані, середні показники розвитку, в тому числі і навчальні здібності. Однак, певна кількість дітей має відмінні від середніх показники, а, відповідно, з педагогічної, соціальної або медичної точок зору, ці діти характеризуються як ті, що мають особливі потреби.

До їх числа входять діти, які мають як виняткові здібності або таланти, так і діти з фізичними, психічними, соціальними відмінностями. У теорії «винятковості» сам термін «винятковість» використовується для позначення помітного відхилення від середніх показників, з точки зору фізичних, інтелектуальних або поведінкових характеристик. Це подвійне

поняття, яке може вказувати як на помітні переваги, так і на значущі недоліки. Винятковість визначається в кожній з трьох основних сфер людської життєдіяльності: когнітивній, фізичній і соціально-емоційній.

У соціально-емоційній сфері полюсність визначається рисами, які притаманні дітям з найвищим ступенем адаптованості до оточуючого, лідерськими установками, на іншому – діти з, так званими, емоційно-вольовими порушеннями, поведінковими розладами, соціально дезадаптовані. За визначенням, яке подає Гі Лефрансуа «Соціально-емоційна винятковість визначається головним чином в неадекватній поведінці, афектах, у нездатності налаштувати соціальні стосунки» [1, с. 234]. За даними американських вчених емоційно-вольові розлади мають від 3% до 5% від загальної кількості дітей і лише 20% з них одержують адекватну допомогу [1, с. 33].

У когнітивній сфері до інтелектуально виняткових дітей, в першу чергу, відносяться діти талановиті й обдаровані, з чітко вираженою креативністю, на противагу дітям і труднощами в навчанні, з порушеннями та особливостями пізнавальних процесів, з розумовою недостатністю. За даними американських вчених (Polloway K., Kolberg L.) складні когнітивні порушення діагностуються приблизно у 1% дітей [3].

Діти зі зниженою здатністю до навчання, найбільш різнорідна група. За статистичними даними Департаменту державних шкіл США саме ця група учнів складає дві третини школярів з особливими потребами [3]. Ці діти характеризуються за чотирма основними параметрами: невідповідністю загальної академічної успішності, яка значно нижча за прогнозовану, на основі визначення за допомогою IQ інтелектуальних можливостей; парціальною неуспішністю, академічні досягнення різняться від рівня найвищого ступеня до найнижчого; стійкими проблемами у формуванні навичок читання та рахунку; відсутністю значних порушень зору, слуху та інтелекту.

Як зазначають у своїх дослідженнях Wilks S., Winser M. та ін. на впровадження інклюзивного навчання в американських школах вплинуло визначення такої категорії

дітей, як діти зі зниженою здатністю до навчання, оскільки вони не потребували навчання у спеціальних закладах, а подолати свої проблеми та розвинути здібності вони могли в середовищі «звичайних» однолітків при забезпеченні певними послугами й наданні відповідної допомоги [3]. Поширенню інклюзивних тенденцій в освіті сприяли, на думку дослідників, й численні помилки, яких припускалися при діагностуванні, особливо при визначенні інтелектуальних здібностей, оскільки навіть довготривале й копійке тестування не могло в деяких випадках правильно спрогнозувати розвиток пізнавальних процесів.

Відповідно до Закону діти з порушеннями розвитку в процесі навчання забезпечуються безкоштовними спеціальними педагогічними послугами, які задовольняють їхні особливі потреби. Закон допускає різноваріантність умов їх надання, що і реалізується на практиці в різних штатах країни. Однак, як засвідчують сучасні дослідження в галузі навчання дітей з особливими потребами, існують постійні проблеми з реалізацією цього пункту Закону, оскільки надання відповідних послуг і задоволення особливих потреб дітей, які того потребують, витратна і кошторисна справа і потребує значного фінансування, яке не завжди вдається забезпечити.

Індивідуальним навчальним планом (IPP) за Федеральним Законом 94-142 забезпечуються всі діти, які його потребують. Такий індивідуальний навчальний план готує група спеціалістів на чолі з педагогом відповідного класу. Активну участь у складанні плану беруть батьки, оскільки з ними погоджуються всі моменти, які стосуються перебування дитини в школі. На думку американських досліджувачів проблем інклюзивного навчання Shapiro M., Shapiro E.S., Lentz значна роль у складанні та виконанні цієї програми належить батькам, а у певному віці й самим дітям, оскільки подальший життєвий шлях залежить саме від їхнього особистого вибору, і саме це у навчанні дитини має відігравати провідну роль [3].

Зазначимо, що розроблена педагогічна теорія «винятковості» має глибоке соціально-суспільне підґрунтя, цілком закономірно, що виникла вона саме в США, країні з

найбільш широким розмаїттям національних, етнічних та расових відмінностей, що варто враховувати, та сформованим громадянським суспільством, яке, в цілому, розвивається без тоталітарних ідеологічних упереджень. Саме ця сучасна теорія стала філософією інклюзивного навчання, оскільки визнає та враховує відмінності між людьми за будь-якою ознакою і зорієнтована на задоволення потреб, що мають різне підґрунтя та виникли за різних обставин.

Навряд чи кого здивуєш в США високопосадовцем, який користується інвалідним візком. Це один із стандартів життя, коли люди, які мають фізичні або психічні вади, повноцінно інтегруються в соціум і відповідно до своїх можливостей та здібностей реалізуються як особистості, і тим самим приносять користь суспільству. Сьогодні це успішні люди, які своїм прикладом підтримують і надихають інших.

Зрозуміло, що людина з інвалідністю може стати соціально успішною людиною лише, якщо в державі створені для цього відповідні умови, в першу чергу, питання вирішене на законодавчому рівні. А кількість таких успішних, «self-made» людей – це показник громадянської зрілості суспільства.

Ще одним таким показником є активна участь пересічних громадян у вирішенні проблем людей з інвалідністю. Різноманітні соціально-реабілітаційні установи, центри, де готують собак-поводирів для незрячих, великою мірою існують за рахунок приватних коштів або просто безоплатної участі людей, які жертвують своїм вільним часом, аби допомогти людям з інвалідністю. І масштаби такої допомоги вражають. Одне з найбільших вражень – це зустрічі в центрі під назвою «A. Collier Sensory Complex», який знаходиться в структурі школи, де навчаються діти з інвалідністю.

На базі цього закладу створено один з перших в світі мультисенсорних центрів, обладнаний із врахуванням потреб дітей з різними вадами розвитку та побудований за сприяння і на кошти, зібрані федеральним суддею п. Лейсі Колліром. Одразу екстраполюючи цю ситуацію на Україну, хотілось би і в нас мати якомога більше таких небайдужих високопосадовців.

Формування гуманного ставлення громадян до людей з інвалідністю починається з раннього віку – з дитсадка та школи. У дитячому садку до групи приймається дитина, яка страждає будь-яким фізичним недоліком, зрозуміло, без органічних уражень. У цьому випадку діти природно й невимушено отримують уроки доброти й милосердя, які позитивно впливають на розвиток особистості в цілому. Поведінка дитини з особливими потребами в групі ґрунтується не тільки на обмеженнях, а й на дусі взаємодопомоги, співробітництва. Підтримується атмосфера довіри, відкритості, взаємної турботи, можливості відвертості без страху бути висміяним.

Інтегрована освіта, яка передбачає спільне виховання і навчання як здорових дітей, так і з різного роду порушеннями в психофізичному розвитку досить поширене. Включення в звичайний клас або групу дитячого садка дітей з проблемами в розвитку стало в Америці швидше правилом, ніж винятком. Користь інтегрованої освіти американські педагоги бачать у розширенні в дітей комунікативних можливостей, збагаченні спектра соціальної поведінки і підвищення власної самооцінки і, нарешті, в можливості перебувати в різноманітному, розвиваючому та навчальному середовищі. Наводяться також і певні аргументи проти «безоглядної» інтеграції.

Проте деякі дослідники вважають, що соціалізовані реабілітаційні центри приносять більше користі в плані навчання дітей з порушеннями, оскільки там застосовується особливі, більш ефективні методи роботи з такими дітьми. У звичайних групах діти з проблемами в розвитку проходять через ті ж ситуації, що й інші члени групи, і тільки при необхідності їм надається підтримка. Тоді як в спеціалізованих реабілітаційних центрах з дітьми займається окремий викладач, і для кожної дитини розроблена своя розвиваюча програма.

Реальна інтеграція може бути досягнута завдяки цілеспрямованій роботі вихователів в плані налагодження і підтримки взаємодії між дітьми з різними психофізичними можливостями. Як показали результати експерименту, ефект

від такого навчання є значним. При організації інтегрованого навчання доводиться стикатися ще й з такими труднощами, коли діти зі спеціальними потребами повинні не просто бути присутнім на заняттях, але і бути в них свідомо включеними. Для цієї роботи потрібні: зміна розпорядку дня; додаткове обладнання приміщень; збагачення спектру методів роботи з дітьми; підвищення кваліфікації персоналу; більш тісний контакт з батьками.

Необхідні також діагностика і додаткові заходи реабілітаційно-оздоровчого характеру, спрямовані на розвиток тих інших функцій дітей з порушеннями в розвитку. Вихователь організовує загальну діяльність дітей, що відповідає віку, а фахівець спрямовує діяльність дитини з порушеннями в розвитку на досягнення необхідних йому цілей і завдань.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, школа є не тільки центром, де здобувається освіта, але й центром побудови суспільства. Зауважимо, що складовими формули успіху навчання таких дітей є інклюзивне оцінювання, яке ґрунтується на результатах моніторингу прогресу дитини, практика виховання позитивної поведінки в дітей і спільна робота вчителів у класі, які намагаються зрозуміти проблему дитини, щоб їй допомогти. Тому свідоме ставлення пересічних громадян до проблем людей з інвалідністю в Сполучних Штатах Америки сформувалося під впливом іміджу державної політики інклюзії. Проте тема статті є перспективною для подальших розвідок, зокрема з введенням інклюзії в Україні, якій надається особливий статус, корисним буде вивчення зарубіжного досвіду.

Список використаних джерел

1. Даніельс Е., Стаффорд К. Залучення дітей з особливими потребами до загальноосвітніх класів. Львів: Т-во «Надія», 2000. 255 с.
2. Діти з особливими потребами у загальноосвітньому просторі: початкова ланка / ред. В. І. Бондарь, В. В. Засенко. К., 2004. 152 с.

3. Інтегроване навчання дітей з особливими потребами у просторі загальноосвітньої школи. «Дніпропетровський обласний психолого-медико-педагогічний центр». Дніпропетровськ, 2005.
4. Козієвська О. І. Інклюзивна освіта. *Без Бар'єрів*. 2011. 27 грудня (№24). URL: 27.12.2011 p nau.org.ua/inklyuzivna-osvita-v-ssha/.
5. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія. К.: «Самміт-Книга», 2009. 272 с.
6. Равчина Т. Діяльність викладача вищої школи в контексті сучасної філософії освіти. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2009. Вип. 25. Ч. 3. С. 11–22.
7. Софій Н. З., Кузьменко В. І. Про сто і один метод активного навчання. К.: Крок за кроком, 2003. 116 с.

References

1. Daniels E., Stafford K. *Zaluchennia ditei z osoblyvymy potrebamy do zahalnoosvitnikh klasiv* [Involvement of children with special needs in general education classes]. Lviv, 2000. 255 p.
2. *Dity z osoblyvymy potrebamy u zahalnoosvitniomu prostori: pochatkova lanka* [Children with special needs in the general educational space: the initial link] / Ed. V. I. Bondar, V. V. Zasenka. K., 2004. 152 p.
3. *Intehrovane navchannya ditei z osoblyvymy potrebamy u prostori zahalnoosvitnoi shkoly* [Integrated teaching of children with special needs in the general education school space]. Dnipropetrovskiyi oblasnyi psykhologo-medykopedagogichnyi tsentr. Dnipropetrovsk, 2005.
4. Koziiivska O.I *Inkliuzivna osvita* [Inclusive education] *Bez Barrieriv*. № 24. 27.12.2011. URL: 27.12.2011 p nau.org.ua/inklyuzivna-osvita-v-ssha/.
5. Kolupaieva A. A. *Inkliuzivna osvita: realii ta perspektyvy: monohrafiia* [Inclusive education: realities and perspectives: Monograph]. K., 2009. 272 p.
6. Ravchyna T. *Diialnist vykladacha vyshchoi shkoly v konteksti suchasnoi filosofii osvity* [The activity of higher education

teacher in the context of modern philosophy of education].
Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya pedahohichna. 2009.
25. – Part 3. pp. 11–22.

7. Sofii N. Z., Kuzmenko V. I. *Pro sto i odyn metod aktyvnoho navchannia* [About one hundred and one method of active training]. K., 2003. 116 p.

ДАНИ ПРО АВТОРА

Борисова Олена Олександрівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології і педагогіки дошкільної освіти ДВНЗ «*Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди*» (Переяслав-Хмельницький, Україна)
08400

Київська обл.

м. Переяслав-Хмельницький

вул. Покровська, 49, кв. 75

e-mail: o.o.borysova@gmail.com

ДАНИЕ ОБ АВТОРЕ

Борисова Елена Александровна, кандидат педагогических наук, доцент кафедры психологии и педагогики дошкольного образования ГВУЗ «*Переяслав-Хмельницький государственный университет имени Григория Сковороды*» (Переяслав-Хмельницький, Украина)

08404

Киевская обл.

г. Переяслав-Хмельницький

ул. Покровская, 49, кв. 75

e-mail: o.o.borysova@gmail.com

DATA ON AUTHOR

Borysova Olena O., Candidate of Pedagogical Sciences, Assistant Professor of Psychology and Pedagogy of Preschool Education Department SHEI «*Pereiaslav-Khmelnyskyi Hryhoriy Skovoroda State Pedagogical University*»

49, Pokrovska Str., app. 75, Pereiaslav-Khmelnyskyi, Ukraine,
08404

e-mail: o.o.borysova@gmail.com
